

Siyeri Sebep-Sonuç Bağlamında Okumak

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ
عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾

*“Ey iman edenler! Eğer Allah’tan hakkı ile korkarsanız
O, size iyi ile kötüyü birbirinden tamamen ayırt
edecek ince bir anlayış verir, kusurlarınızı örter ve
sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütf sahibidir.”*

(Enfâl, 8/29)

HİRA

- ❖ Enfâl Sûresi’nin 29. âyeti “*farûk*” lakabının nasıl kazanılabileceğinin yolunu gösteriyor. Bu yolun ne olduğunu izah eder misiniz?
- ❖ Hâtıb b. Ebî Beltea hadisesi üzerine neler söylenebilir?
- ❖ Hz. Ali’nin: “Eğer Allah Resûlü var demişse sen de kesinlikle mektup vardır.” sözü nasıl anlaşılmalıdır?
- ❖ Bediüzzaman hazretlerinin Uhud Gazvesi’ni değerlendirmesi hakkında neler söylenebilir?
- ❖ Okçular Tepesi bugün neresi? Senin o tepedeki konumun nedir?

Siyeri Kesinlikle Sebep-Sonuç İlişkisi Bağlamında Okumalı; Sebebi Sonuca, Sonucu Sebebe Kurban Etmemeliyiz.

Tarihte yaşanmış herhangi bir olayı ancak sebep-sonuç ilişkisi bağlamında değerlendirdiğimizde o hadiseyi tam olarak anlayabilir ve ondan gereğince istifade edebiliriz. Eğer anlamaya çalıştığımız hadise, Hz. Peygamber'in (sas) ve sahâbenin dünyasına dair bir olay ise bu durumda sebep-sonuç bağlamında olayları değerlendirme yöntemi daha da bir önem kazanmaktadır. Çünkü rivayetlerin bize aktardığı bir olayı, sadece sonuçlarına bakarak değerlendirdiğimizde çok ciddi hatalara düşebilir ve yanlış noktalara işi vardi-rabiliriz. İşte bundan dolayı, siyerin içerisinde geçen hangi olay olursa olsun sebeplerini, o sebeplere hadiseyi sevk eden nedenleri, işin neticesinde ortaya çıkan sonucu ve o sonucu hazırlayan zemini iyice ortaya koymalıyız.

Siyerin böyle okunması gerektiğini bize öğreten bizzat Efendimiz'dir. Siyerin içerisinde bu konuda birçok örnek olmasına rağmen biz Hâtıb b. Ebî Beltea hadisesi üzerinden bunu anlamaya çalışacağız. Hicretin 6. yılında yapılan Hudeybiye Antlaşması'nın yükümlülüklerini Mekke tarafı yerine getirmeyince yapılan antlaşma bozulmuştu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sas), hiç kimseye bir şeyler söylemeden Mekke'ye doğru sefer hazırlığının planlarını yapıyor ama bu harekât planını oldukça gizli tutuyordu. Resûlullah (sas) sahâbeye bir sefer için hazırlık emri vermiş, sağa sola keşif kolları göndermeye başlamış ama en yakınındakilerine bile bu seferin nereye olacağını söylememişti. Bu gizliliğin birkaç sebebi vardı. Bu sebeplerden en önemlisi hiç şüphesiz Mekke'ye ansızın girerek fazlaca kan dökülmesine meydan vermemekti.

Resûlullah (sas) her ne kadar bu seferin nereye olacağını kimseye söylemeyip gizlemişse de sahâbeden Hâtıb b. Ebî Beltea bu harekâtın Mekke üzerine olduğunu sezmişti. Kendisi hicret etme imkânını bulmuş ama ailesinden bazılarını Mekke'de bırakmak zorunda kalmıştı. Hâtıb, Mekke'nin ileri

gelenlerine bir mektup yazarak bu harekâtı haber vermek istedi.^[1] Hâtıb'ın bu mektupla elde etmek istediği tek bir şey vardı: Eğer Müslümanlar fetih harekâtını başarı ile tamamlayamazlarsa Mekkeliler bu sefer, kendi içlerinde bulunan zayıf ve güçsüz insanlara yönelerek onlara zarar vermeye başlayacaklardı. Hâtıb, ailesinin böyle bir durum karşısında emniyet içerisinde olmalarını sağlama adına bu mektubu yazma işine girişmişti.

Bu noktada olayı iyice değerlendirebilmek için Hâtıb b. Ebî Beltea'nın kimliğine dair biraz bilgi vermek zorundayız: Hâtıb b. Ebî Beltea, aslen Yemenlidir. Genç yaşında Mekke'ye gelmiş ve orada yerleşik bir hayata başlamıştı. Hâtıb'ın ne zaman nübüvvet güneşi ile tanıştığı ve Müslüman olduğu ihtilafli ise de hicretten en az birkaç yıl önce iman ettiği kesindir. Hicret için Müslümanlar, Medine yolunu tutmaya başladıklarında o da hicret için Mekke'den çıkmıştı. Ama Hâtıb, maddi imkânlar olarak çok iyi durumda değildi. Bundan dolayı da başta annesi olmak üzere birçok yakınını Mekke'de bırakmak zorunda kalmıştı. Gerçi sahâbenin birçoğu Hâtıb ile aynı durumdaydı, onlar da ailelerini Mekke'de bırakmışlardı ama onların büyük bir kısmı Mekke'nin güçlü ailelerine mensuptular, Hâtıb'ın ailesi ise hem zayıf hem de fakirdi.

Hâtıb b. Ebî Beltea, Medine'ye hicret ettikten sonra sürekli Allah Resûlü ile beraberdi. Resûlullah (sas) ile birlikte başta Bedir olmak üzere Uhud ve Hendek gazvelerine katılmış, Rıdvân Biatı'nda da bulunarak Semure ağacının altında biat etme bahtiyarlığına ermişti. Gerçekten o, Allah Resûlü'ne (sas) âşık bir yürekti. Onun bu aşkının nasıl bir boyutta olduğunu görmek için Uhud Gazvesi'ne bakmak yeterlidir. Hâtıb b. Ebî Beltea, Uhud'a Abdullah b. Cübeyr komutasında Ayneyn geçidinde okçu olarak katılmıştı. Orada görevlendirilen elli okçudan biriydi. Hâtıb b. Ebî Beltea da oradaki okçuların birçoğu gibi verilen emri dinlememiş, savaşın orta bir yerinde tepeyi terk etmişti. Tepenin terk edilmesinin bedelini Müslümanlar çok acı bir şekilde ödemiş, birçokları şehit olmuş ve Allah Resûlü (sas) de ciddi bir şekilde yaralanmıştı. Efendimiz'in mübarek dişleri kırılmış, başındaki miğferin örgülü zincir halkalarından bazıları yanaklarına batmış ve çok yorgun bir hâle düşmüştü. İşte Hâtıb b. Ebî Beltea böyle bir hâlde Allah Resûlü'nü görünce dayanamamış: *"Yâ Resûlullah! Sana bunu kim yaptı?"* diye sormuştu. Belirttiğimiz gibi Hâtıb b. Ebî Beltea Allah Resûlü'ne âşık birisiydi ve O'nun ayağına

[1] Bkz. Vâkıdı, *Kitabü'l-Meğazi*, II, 239-240; İbn Kesir, *el-Bidâye*, IV, 284.

tek bir dikenin batmasına dahi tahammülü yoktu. Efendimiz (sas), Hâtıb'ın samimiyetle sorduğu bu soruya şöyle cevap vermişti: **“Bana bunları Utbe b. Ebî Vakkâs yaptı.”** Hâtıb, hiçbir şey demeden hemen oradan ayrılmış ve Uhud'un yamaçlarında Utbe'yi aramaya başlamıştı. En sonunda da Utbe'yi bulup öldürmüş ve bu müjdeyi Efendimiz'e (sas) getirmişti. İşte Hâtıb b. Ebî Beltea, yüreğinde böyle bir aşkı taşıyan biriydi. Onun sahâbe içerisindeki konumunu, değer ve kıymetini hatırlattıktan sonra asıl üzerinde durmak istediğimiz olaya gelebiliriz.^[2]

Hâtıb b. Ebî Beltea, ailesinin durumunu göz önünde tutarak Mekkelilerin ileri gelenlerine hitaben bir mektup yazmış ve Resûlullah'ın oldukça gizli tutmaya çalıştığı harekâtı haber vermek istemişti. Yazdığı bu mektubu aslen Müzeyneli olan Ebû Leheb'in azatlı cariyesi Sâre adındaki bir kadına vermişti. Kadın mektubu ehemmiyetinden dolayı saçlarındaki örgülerinin arasına gizlemiştir.

Kadın, mektubu Mekke'ye doğru götürmek üzereyken ilahî bir ikaz ile Allah Resûlü olaydan haberdar edilmişti. Cebrâil (as) bu olayı Efendimiz'e haber vermişti. Allah Resûlü (sas) hemen Hz. Ali'yi çağırarak, ona olayın mahiyetini anlatmış ve kadının şu an Ravzatü Hâh denen bir mevkide olduğunu haber vermişti. Hz. Ali yanına Zübeyr b. Avvâm ve Mikdâd b. Amr'ı da alarak doğruca söylenen mevkiye gitmiş ve kadını orada yakalamışlardı. Kadın önce üzerinde böyle bir mektup olmadığını söylemiş ve bu konuda da yeminler etmeye başlamıştı. Hz. Ali büyük bir kararlılıkla: *“Eğer Allah Resûlü var demişse sende kesinlikle mektup vardır.”* diyerek aramaya devam etmiş ve en sonunda da mektubu kadının saç örgülerinin içerisinde bulmuştu. Hz. Ali, Resûlullah'ın (sas) emri gereği kadını serbest bırakmış, mektubu yanına alarak süratle Medine'ye dönmüştü.

Allah Resûlü (sas) kendisine ulaşan mektubu açtırmış ve o mektubu yazanın Hâtıb b. Ebî Beltea olduğunu görmüştü. Efendimiz, ashâbından birinin, hem de sıradan biri değil Bedir ehlinden olan birinin bu işi yaptığını görünce şaşırarak ama asla yargısız infaz yapmamış, öncelikli olarak bu hadisenin sebebinin anlamaya çalışmış ve bundan dolayı hemen Hâtıb'ı çağırarak ve ona şöyle bir soru yöneltmişti: **“Ey Hâtıb! Bu nedir? Bu mektubu sen mi**

[2] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 341, 342; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 659-671; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 374-377; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 106, 107.

yazdın?” Hâtıb demişti ki: *“Yâ Resûlullah! Ne olur hemen bana kızma! Ben bu mektubu niçin yazdığımı söyleyeyim. Biliyorsun ki ben, Kureys içerisinde akrabası olmayan biriyim. Kendilerinden de değil, yabancıyım. Ama seninle beraber bulunan muhacirlerin çoğunun ise orada akrabaları vardır. Herhangi bir olay karşısında akrabaları onların yakınlarını koruyabilmek için ellerinden gelenleri yapabilirler. Benim ailemi ise koruyacak hiçbir güvencem yoktur. Bu mektubu aileme karşı bir güvence olsun diye yazdım. Vallahi! Ne onları dost edinmek, ne küfre rıza göstermek, ne de dinimden döndüğümü onlara belirtmek için bu işi yaptım. Tek bir amacım vardı, o da ailemi korumaktı.”*^[3]

Hâtıb b. Ebî Beltea, yaptığı olayı böylece itiraf edince mecliste hazır bulunan Hz. Ömer ayağa fırladı ve dedi ki: *“Yâ Resûlullah! Bırak şu münafığın boyunu vurayım.”* Allah Resûlü (sas) Hz. Ömer’e dedi ki: **“Hayır ey Ömer! Muhakkak ki Hâtıb; Allah ve Resûlü’nü seviyor. Ayrıca o Bedir ehliindedir. Allah Bedir ehliinden olanları affetmiştir. Ben de Hâtıb’ı affettim.”**^[4]

Özetleyerek anlatmaya çalıştığımız bu olayda Efendimiz’in bir hadiseyi değerlendirirken sebep-sonuç ilişkisine nasıl dikkat ettiğine dair çok güzel bir örnekliliği görmüş olduk. Hâtıb b. Ebî Beltea’nın yaptığı iş, en basitinden “vatana ihanet” denilebilecek bir suçtu ve kesinlikle ona verilecek ceza ölümdü. Ama buna rağmen Efendimiz’in (sas) onu çağırıp neden bu işi yaptığını sorması ve maksadını öğrendikten sonra suç çok büyük olmasına rağmen affetmesi, meseleleri değerlendirirken bizlerin de nasıl davranması gerektiği yönünde önemli mesajlar vermektedir.

Sebep-sonuç ilişkisi bağlamında siyeri okumanın insana neler kazandırtacağı konusunda bir örnek daha vermemiz gerekirse Uhud Gazvesi’ndeki okçuların değerlendirilmesini misal olarak verebiliriz. Bedir Gazvesi’nin ardından hicretin 3. yılında cereyan eden Uhud Gazvesi, İslâm Tarihi’nin çok önemli hadiselerinden biridir. Efendimiz (sas) üç bin kişilik Mekke ordusunun Medine’ye doğru geldiğini haber alınca sahâbe ile istişare etmiş, kendi görüşü şehrin içinde kalıp savunma savaşı yapmak iken özellikle Bedir’e katılamamış genç sahâbilerin görüşünü kabul ederek Medine’nin dışında düşmanı karşılamak üzere harekete geçmişti. Uhud Dağı’nın eteklerine geline Efendimiz (sas), düşmanın dağın ön tarafına doğru konuşlandıklarını

[3] İbn Hişâm, *Sire*, IV, 54-55; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 37-38.

[4] Buhârî, “Cihad”, 141; Müslim, “Fedâilüs-Sahâbe”, 36.

görmüş, bunun üzerine Efendimiz en uygun şekilde askerlerini yerleştirmiş, stratejik bir konumu olan Ayneyn geçidine ise Abdullah b. Cübeyr komutasında elli okçu görevlendirmiş ve onlara şöyle talimat vermişti: **“Ne şart ve durum olursa olsun asla burayı terk etmeyeceksiniz. Bizlerin cesetlerinin yaban kuşlar (akbalar) tarafından parçalandığını görerseniz bile yerinizi bırakmayacaksınız.”**^[5]

Çok açık bir talimat ile Efendimiz (sas) onları uyarmış, bir yönü ile savaşın neticesinin o tepenin korunmasından geçtiğini onlara beyan etmişti. Bir müddet sonra savaş başlamış ve işin bidayetinde Müslümanlar, Mekke ordusunu darmadağın etmişlerdi. Mekkeliler neleri varsa hepsini o meydana bırakıp kaçmaya başlamış, Müslümanlar da onların arkasından geriye bıraktıkları ganimetleri toplama işine girişmişlerdi. İşte tam o esnada Ayneyn tepesinden savaş meydanındaki bu gelişmeleri seyreden okçu sahâbilerden bazıları: *“Bu iş tamam, savaş bizim lehimize bitti!”* diyerek^[6] Hz. Peygamber’in talimatını unutarak meydana inip ganimet toplamaya karar vermişlerdi. Abdullah b. Cübeyr, askerlerin bazılarında bu kararı görünce onları uyarmış ama çok fazla etkili olamamıştı. Orada bulunan elli okçudan kırk tanesi tepeden aşağıya inmiş, ganimetleri toplamaya başlamışlardı. O ana kadar, tepeyi gözleyen ve orası korunduğu müddetçe İslâm ordusuna arkadan saldırılamayacağını bilen Mekkelilerin süvari birliğinin komutanları Hâlid b. Velîd ve İkrime b. Ebî Ce-hil, Dırâr b. Hattâb isimli askerinin sesi ile sarsılmışlardı. Dırâr onlara okçuların tepeyi terk ettiklerinin müjdesini veriyordu. Bu haber üzerine hemen Mekkeliler süvariler tepeye doğru hücumla geçiyor, geriye kalan on okçu şehit ediliyor ve Müslümanlar arkadan kuşatılıyordu. Beklenmeyen bu saldırı üzerine Müslümanlar derin bir sarsıntı geçiriyor, o anlarda kaçmaya başlayan Mekkeliler toparlanıyor, onlar da geri dönerek saldırıya geçiyor, böylelikle İslâm askerleri iki ateş arasında kalarak ciddi sıkıntılar çekiyorlardı. Netice de içlerinde Hz. Hamza, Hz. Mus’ab, Abdullah b. Cahş, Sa’d b. Rebî ve nice sahâbenin büyüklerinden yetmiş kişi şehit oluyor, başta Efendimiz (sas) olmak üzere yaralanmayan kalmıyordu. Böylelikle Uhud Gazvesi, okçuların yerlerini terk etmeleri sonucunda ağır bir bedel ödenerek nihayete eriyordu.^[7]

[5] İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 47; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 369, 370.

[6] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 47.

[7] Bkz. İbn Hişâm, *Sire*, III, 83-182; Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğazi*, I, 208-257; Taberî, *Tarih*, III, 175-187; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 126-138.

Genel hatları ile siyer kitaplarımızda Uhud bu şekilde anlatılır, sonrasında okçular tepesini terk eden sahâbî efendilerimiz hakkında ileri-geri konuşulur: *“Ganimet sevdası ile böyle yaptılar, bundan dolayı mağlubiyeti tattılar; Resûlullah’ın emrini tutmadılar, bundan dolayı şehit oldular; başlarındaki komutanın talimatını yerine getirmediler, bundan dolayı böyle bedel ödediler...”* gibi yorumlar yapılır. Neden hiç kimsenin aklına; canlarını, mallarını Allah yolunda harcamaktan bir an geri durmayan bu fedakâr sahâbîlerin Uhud günü böyle davrandıklarını sorgulamak gelmez. Hep sonuca odaklanılır ve işin neticesinin üzerine yorumlar yapılır. Tabii böyle olunca da haksız ithamlar yapılır, bahtiyar nesil olan sahâbe hakkında bazen farkına varmadan edep dışı sözler söylenir ve asıl alınması gereken mesajlar gölgelenir.

Meseleyi hakîmane bir göz ile okuyanlar kimselerin fark etmediği mesajlar elde edebilirler. Mesela Bediüzzaman hazretlerine göre Uhud’daki o elim hadise; o an iman mutluluğuna eren sahâbîlerin, gelecekteki Müslümanların ortaya çıkması için kendilerini feda etmeleridir. Üstad hazretleri der ki: *“Müşrikler içinde, o zamanda saff-ı Sahabede bulunan ekâbir-i Sahabeye istikbalde mukabil gelecek Hazret-i Hâlid gibi çok zatlar bulunduğundan, şanlı ve şerefli olan istikballeri nokta-i nazarında bütün bütün izzetlerini kırmamak için, hikmet-i İlâhiye, hasenât-ı istikbaliyelerinin bir mükâfât-ı muaccesesi olarak mazide onlara vermiş, bütün bütün izzetlerini kırmamış. Demek mazideki sahabeler, müstakbeldeki Sahabelere karşı mağlûp olmuşlar tâ o müstakbel sahabeler, berk-i süyuf korkusuyla değil, belki bârika-i hakikat şevkiyle İslâmiyet’e girsin ve o şehâmet-i fitriyeleri çok zillet çekmesin.”*^[8]

Bediüzzaman hazretlerine kimselerin pek dikkat etmediği böyle bir yorumu yaptırtan şey, meseleyi sadece neticesine göre değerlendirmeyip o neticenin sebeplerini de dikkate alarak hikmet nazarı ile bir okuma yapmasıdır. Biz de Uhud Gazvesi’nin o tablolarını sebep-sonuç ilişkisi bağlamında değerlendirirsek çok önemli noktalar yakalayabiliriz. Bu noktalardan bir tanesi şudur: Uhud Gazvesi’ni Kur’ân, Âl-i İmrân Sûresi’nin 121 ila 175. âyetleri arasında anlatır. Âyetler, Hz. Peygamber’in (sas) sabahın erken saatlerinde evinden çıkmasından, Uhud’a gelip askerlerini yerleştirmesinden başlar, savaşın birçok ayrıntılarına kadar bilgi verir. 130. âyete gelince birden konu değişir gibi olur ve savaşın anlatıldığı bir pasaj içerisinde Rabbimiz şöyle buyurur: **“Ey**

[8] Bediüzzaman Said Nursi, *Lemalar*, s. 34.

İman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz. Kâfirler için hazırlanmış bulunan ateşten sakının. Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin ki rahmete kavuşturulasınız.” [9]

Bu üç âyetlik ara konudan sonra söz yine Uhud Gazvesi'nden devam eder. Savaşın anlatıldığı bir yerde böyle farklı bir meseleye Rabbimizin dikkat çekmesi müfessirlerimizin ilgisini çekmiştir.^[10] İbn Hişâm'ın da açıklama yapmadan “Uhud hakkında nâzil olan âyetler” bahsinde “Faizin yasak edilişi” diyerek bu âyetleri vermesi,^[11] Uhud ile faizin haram kılınışı arasında bir bağ olduğu bilgisini bize verir. Bu bağ şudur: Sahâbeden bazıları savaşa katılmak için o gün Medine'de bulunan tefecilerden faiz ile para almış, o para ile savaş malzemeleri alarak Uhud'un meydanına gelmişlerdi. Eğer o gün ganimet olarak borçlarını ödeyecek miktarda bir şeyler toplayamasalar, çok ciddi sıkıntılar çekecek, belki de bir ömür o borçlarla yaşamak zorunda kalacaklardı. Çünkü o günkü faiz, katlanarak artan bir faizdi. Vadesinde ödenmeyen borç iki katına çıkarılıyor, artık borçlu o halden bir türlü kurtulamıyordu. Böyle sosyal bir gerçeklik ortada olduğu için sahâbe, okçular tepesini terk ediyor ve işin nihayetinde olanlar oluyordu. Şimdi biz, bu hadisenin böyle bir sebebi olduğunu bildiğimizde ve meseleyi sebepleri açısından değerlendirdiğimizde: “Ganimet sevdası ile emri dinlemediler, dünyalık peşine koştular onun için mağlubiyeti tattılar...” gibi değerlendirmelere girmeyecek çok daha farklı ve isabetli tespitlerle Uhud'un o tablosundan istifade edeceğiz.

İşte bundan dolayı kesinlikle siyeri, sebep-sonuç ilişkisi bağlamında okumalı; sebebi sonuca, sonucu sebebe kurban etmemeli, hadiselerden alacağımız istifadeleri daha da çoğaltma yollarını zorlamalıyız.

[9] Âl-i İmrân, 3/130-132.

[10] Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, IV, 371, 372.

[11] İbn Hişâm, *Sîre*, III, 147, 149.

DÂRÜ'L-ERKAM

- ❖ Siyerin sebep-sonuç ilişkisi bağlamında okunması neden önemlidir? Bunun ihmali nelere yol açabilir?
- ❖ Sebep-sonuç ilişkisinin önemine dair siyer içerisinden başka örnekler verebilir misin?
- ❖ Gerek Hâtıb b. Ebî Beltea'ya, gerek Uhud'daki okçulara Hz. Peygamber'in (sas) tavrı nasıl değerlendirilmeli? Özellikle Âl-i İmrân Sûresi 159. âyet ekseninde neler söylenebilir?
- ❖ Hâtıb b. Ebî Beltea'yı, o büyük suçundan affettiren en önemli şey, Resûlullah'a (sas) olan sevgisi idi. O sevgi insanı kurtarıyorsa öyleyse onu nasıl kuşanmalı?
- ❖ Faizin sahâbeye bile yaptırдықlarına dikkat edince bir bela olan faiz için neler söylenebilir?

SUFFA

- ❖ Siyeri sebep-sonuç ilişkisi bağlamında oku ki sebebi sonuca, sonucu sebebe kurban etmeyesin, birilerinin hakkına girmeyesin ve hadiselerden gerçek manada istifade edebilesin.
- ❖ Yakınlarına olan sevgini dengede tut ki yanlış adımlar atmayasın, ümmetin sınırlarını ifşa edecek bir duruma düşmeyesin.
- ❖ Bir meselede hüküm verirken her boyutu ile onu değerlendir ki iyilikleri bir anda yok saymayasın, haksızlık etmeyesin.
- ❖ Yapılan yanlış ne kadar büyük olursa olsun eğer niyet kötü değilse dostunu hemen silip atma ki onu kaybetmeyesin.
- ❖ Şeytanın en çok sevdiği sermaye olan zaafiyetlerini kontrol altına alıp terbiye et ki kendini ellerinle ateşe atmayasın.